

Οι επιπτώσεις της κρίσης στην εκπαίδευση

Ερευνητική ομάδα Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Επιστημονικά υπεύθυνη: Δόμνα- Μίκα Κακανά,

Ερευνήτριες: Φωτεινή Γκαραγκούνη-Αραίου, Σεβαστή Θεοδοσίου,
Αναστασία Μαβίδου, Πολυξένη Μανώλη, Χριστίνα Ρούση – Βέργου &
Κατιφένια Χατζοπούλου

Σκοπός της έρευνας

- Το πρόγραμμα **TOCSIN** (*“Teacher support Confronting Social Inequalities”*) «**Υποστήριξη των εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων**» (ΕΟΧ GR07 / 3708)» στοχεύει:
 - στην **καταγραφή & ανάλυση** των **προβλημάτων** & των **δυσκολιών** με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα τα **παιδιά** που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, κατά τη φοίτησή τους στο σχολείο στο πλαίσιο των υφιστάμενων κοινωνικών & οικονομικών ανισοτήτων στην Ελλάδα,
 - στην **καταγραφή & ανάδειξη** των πρακτικών αντιμετώπισης που επιστρατεύουν οι **εκπαιδευτικοί** για να τα υποστηρίξουν
 - στη **δημιουργία μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας με εκπαιδευτικό υλικό & εργαλεία** προκειμένου να αναδειχτούν οι υιοθετούμενες καλές πρακτικές & να αναπτυχθεί ένα σύστημα υποστήριξης για τους εκπαιδευτικούς με βάση την έρευνα
- Συγκεκριμένα, αποτυπώνονται οι επιπτώσεις της κρίσης **στα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας, στις σχολικές μονάδες & στην εκπαιδευτική διαδικασία** από 3 νομούς: **Θεσσαλονίκη, Μαγνησία, Αττική**

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης...

- Πολλές & δυσμενείς τόσο για την εύρυθμη λειτουργία των σχολικών μονάδων όσο και για τη σωματική και ψυχική υγεία των ανθρώπων, ειδικά για τα μικρά παιδιά και τους εφήβους, οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν όλη τους τη ζωή (Kokkevi, Stavrou, Kanavou, & Fotiou, 2014).
- Στην Ελλάδα -> τα επίπεδα της παιδικής φτώχειας έχουν αυξηθεί σημαντικά (Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNICEF, 2015):
 - ✓ Τα παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ανέρχονταν **στο 38,1% το 2013** από 23,7% το 2009.
 - ✓ Ο αριθμός των παιδιών που βρίσκονταν σε κίνδυνο φτώχειας στην Ελλάδα το 2013 **ανήλθε σε 734.000** παιδιά

Χειρότερες οι επιπτώσεις για τα μικρά παιδιά (4-9 ετών)...

- Οι περισσότερες εμπειρικές έρευνες υποδεικνύουν ότι τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στην **εκπαίδευση** παιδιών είναι **αρνητικά** (Shafiq, 2010).
- Η φτώχεια που βιώνεται κατά την προσχολική & πρωτοσχολική ηλικία είναι περισσότερο **καταστροφική** απ' αυτή που βιώνει ένα παιδί στην εφηβεία, σαν να απορροφά μεγάλο μέρος της πνευματικής ενέργειας και μειώνει τις νοητικές του ικανότητες (Ντολιοπούλου, 2015)
- Αυξημένες πιθανότητες να εκδηλώσουν **μαθησιακές δυσκολίες & αναπτυξιακή καθυστέρηση** όσο πιο μικρό είναι το παιδί που ζει σε συνθήκες φτώχειας
- Επηρεάζει τις **σχολικές επιδόσεις**, ειδικά των μικρότερων παιδιών
- Περισσότερα **συναισθηματικά** προβλήματα & προβλήματα **συμπεριφοράς** (Brooks-Gunn & Duncan, 1997)

Επιπτώσεις στις οικογένειες...

- Μειωμένη ενασχόληση γονέων με τη **μελέτη & πρόοδο** των παιδιών
- Μειωμένο ενδιαφέρον & συμμετοχή τους στις **διαδικασίες του σχολείου** (π.χ. συνάντηση γονέων με εκπαιδευτικούς για ενημέρωση) (Γαλανάκη, 2015β)
- Επίσης, η αυξανόμενη ανεργία των γονέων που οδηγεί στη μείωση του εισοδήματος & της ευημερίας των οικογενειών, προκαλεί **ένταση & διαμάχες** στις οικογενειακές σχέσεις αλλά και αλλαγές στον καθημερινό τρόπο ζωής τους (Kokkevi, Stavrou, Kanavou, & Fotiou, 2014)

Επιπτώσεις στις σχολικές μονάδες...

- **Δυσκολίες κάλυψης των λειτουργικών τους εξόδων** (π.χ. θέρμανση), ελλείψεις προσωπικού, τεχνολογικού υλικού και υποστηρικτικών δομών διδασκαλίας (π.χ. παράλληλη στήριξη) αλλά και αύξηση του αριθμού των μαθητών στις τάξεις λόγω των συγχωνεύσεων (Γαλανάκη, 2015β)
- Οι εκπαιδευτικοί βιώνουν **πολύ αρνητικά τις επιπτώσεις** της οικονομικής κρίσης και σε προσωπικό επίπεδο (π.χ. μειώσεις μισθών, υποχρεωτικές μετατάξεις, κ.λπ.) (Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNICEF, 2015. OECD, 2013)
- Η μείωση μισθών, η επαγγελματική αβεβαιότητα και το ενδεχόμενο αξιολόγησης, οδηγούν στην **αύξηση του επιπέδου άγχους** των Ελλήνων εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Mouza & Souchamvali, 2015)

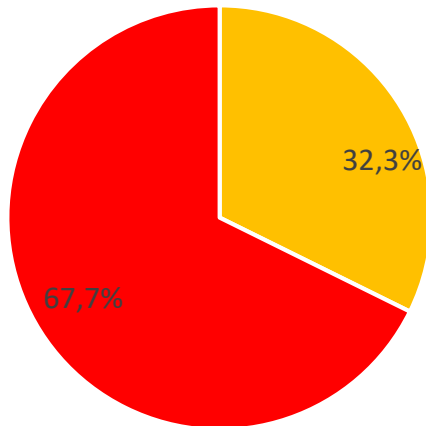
Μέθοδος

Δείγμα

Εκπαιδευτικοί

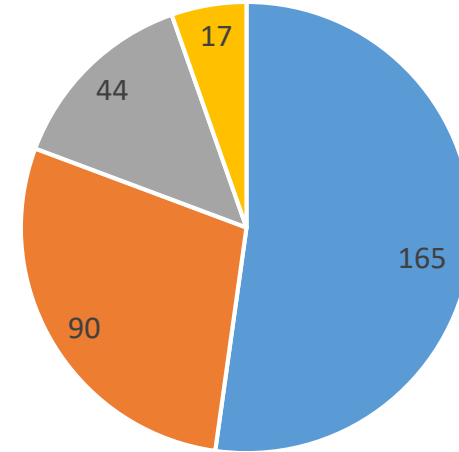
- **316** διευθυντές δημοτικών σχολείων & προϊστάμενοι/ες σε νηπιαγωγεία:

Φύλο

■ άνδρες ■ γυναίκες

Περιοχές

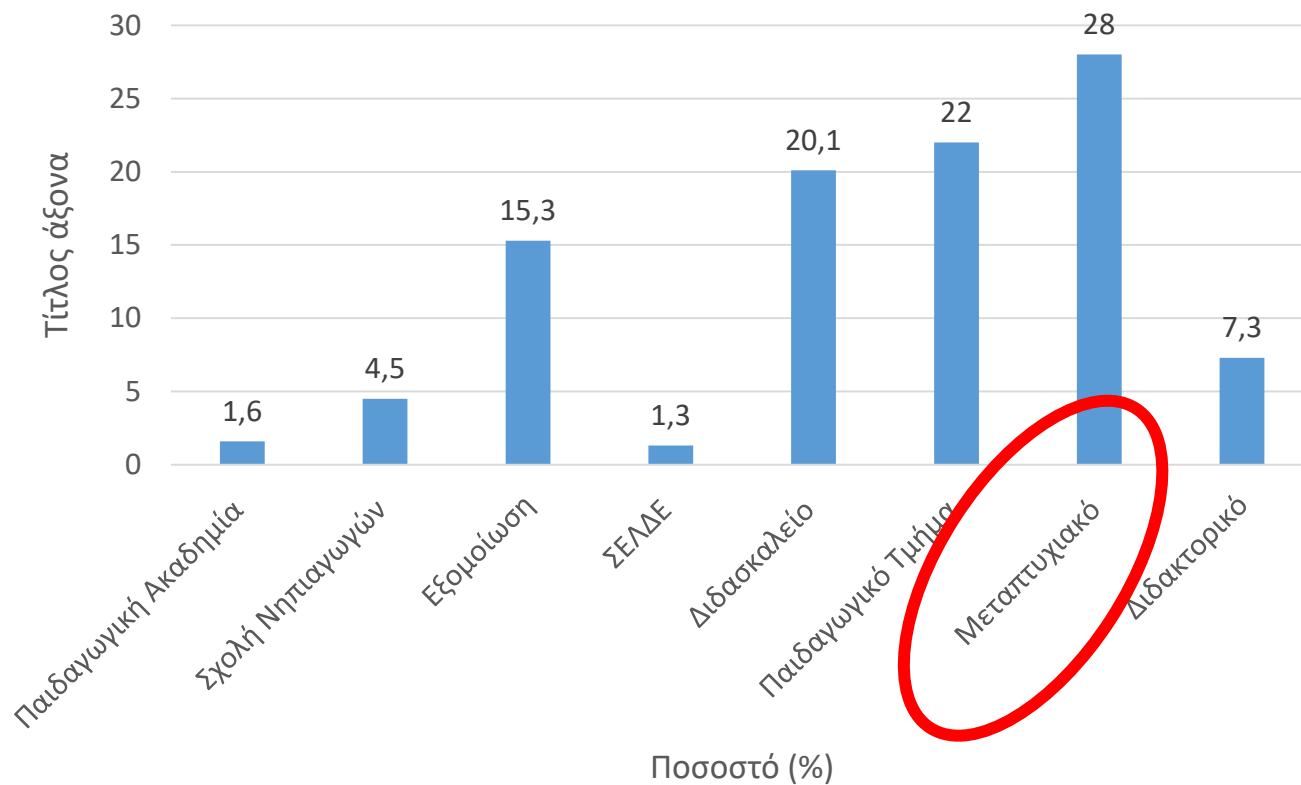

■ Αττική ■ Θεσσαλονίκη ■ Μαγνησία ■ Άλλες περιοχές

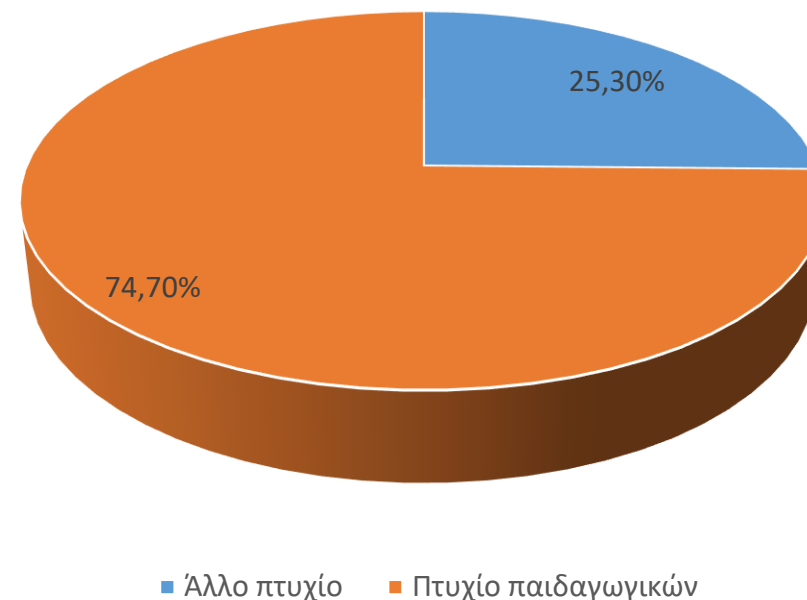
• Φύλο:

- 102 άνδρες
- 214 γυναίκες

Επίπεδο σπουδών

Άλλο πτυχίο

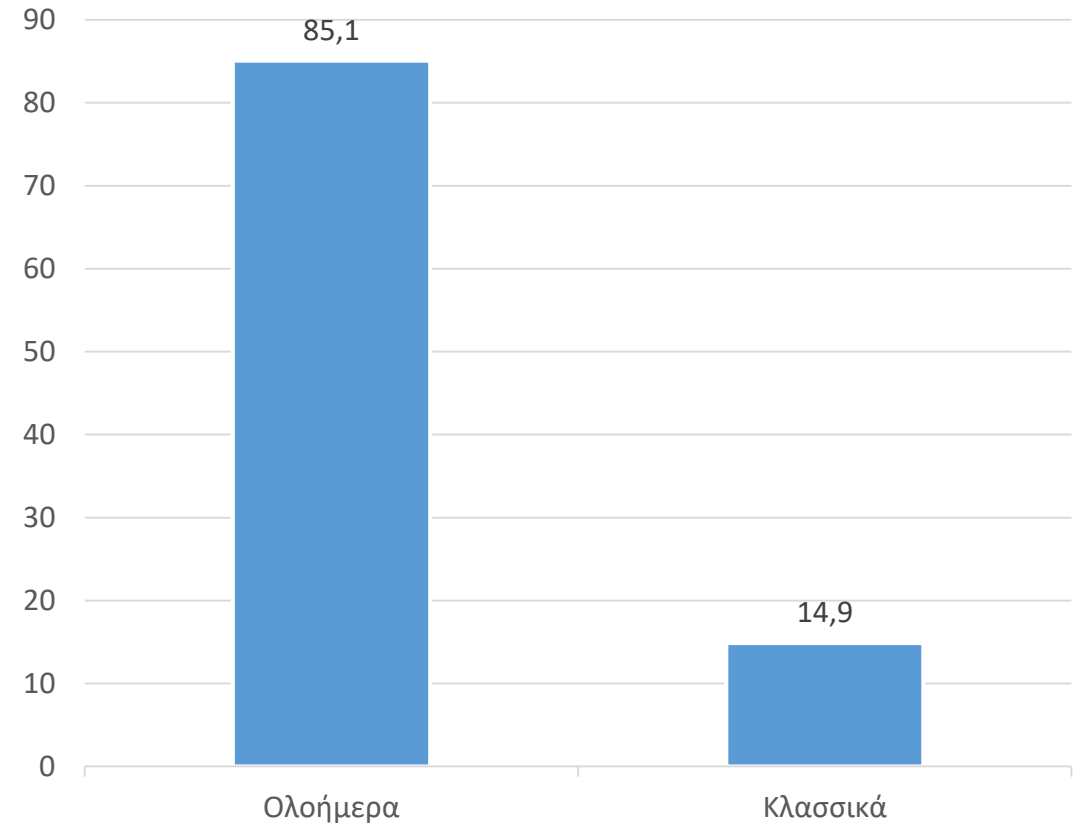
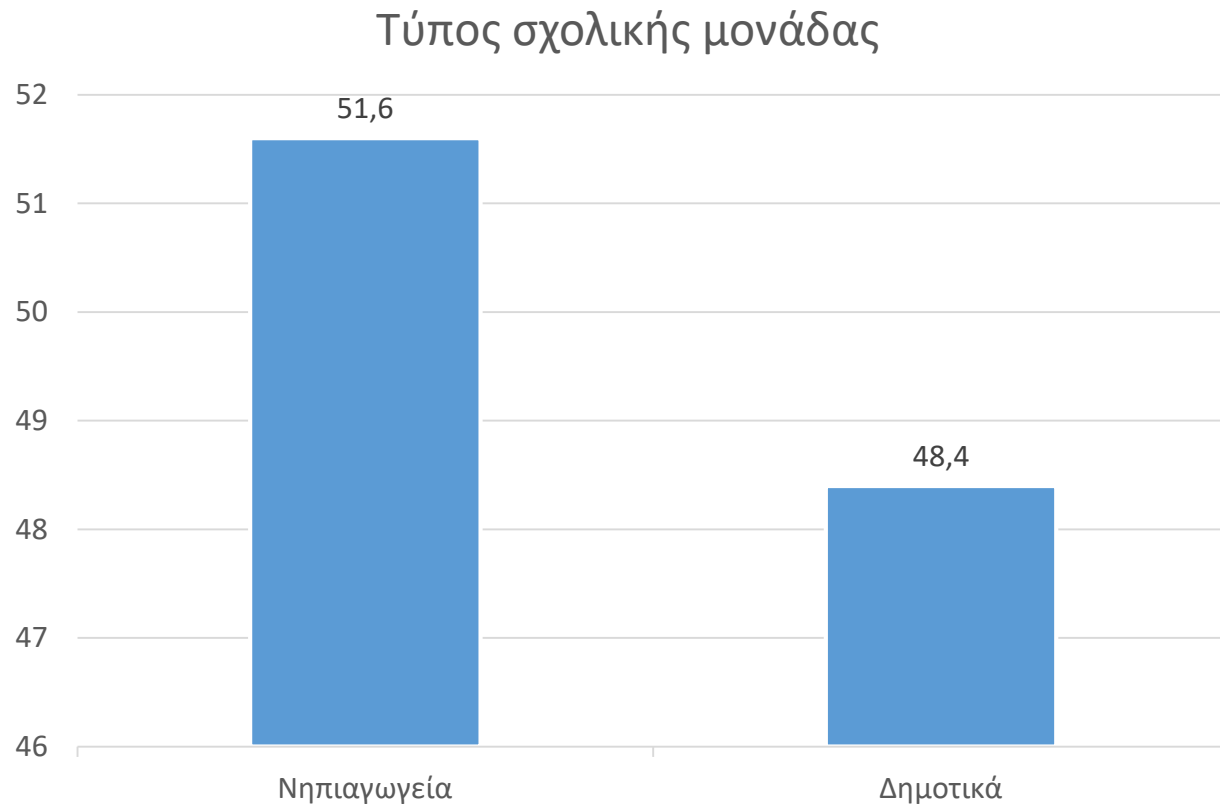

Έτη προϋπηρεσίας

	M.O.	min	max
Συνολική προϋπηρεσία	22.8	3	34
Συνολική διοικητική προϋπηρεσία	8.6	0	30
Διοικητική υπηρεσία στη συγκεκριμένη σχολική μονάδα	5.5	0	27

Δείγμα

Σχολική μονάδα

Συνολικός αριθμός παιδιών

	Αριθμός παιδιών	Μ.Ο. σε κάθε σχολική μονάδα	min	max
Νηπιαγωγείο	5.688	32.9	0	100
Α' τάξη δημοτικού	5.100	34.7	2	100
Β' τάξη δημοτικού	5.095	34.9	0	100
Γ' τάξη δημοτικού	4.875	33.6	1	100

Εργαλείο συλλογής δεδομένων

- Ερωτηματολόγιο με 30 ερωτήσεις κυρίως κλειστού τύπου.
- Χωρίζεται σε 4 μέρη:
 - Γενικές πληροφορίες -> συλλογή πληροφοριών **δημογραφικού χαρακτήρα** προκειμένου να διαμορφωθεί το προφίλ των συμμετεχόντων
 - Ποσοτική αποτύπωση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης
 - α) στα παιδιά -> διερεύνηση της εμφάνισης των αρνητικών επιπτώσεων σε μορφή συχνότητας, αποτυπώνοντας ταυτόχρονα τον όγκο και το μέγεθος που έχουν στην πραγματικότητα
 - β) στη σχολική μονάδα -> μετράται η **ένταση** με την οποία επηρέασαν τη σχολική μονάδα τα διάφορα προβλήματα που προκαλούνται σε συνθήκες οικονομικής ασφυξίας, όπως αυτές έχουν καταγραφεί από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση
 - Εκτιμήσεις για τις επιπτώσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία & τη διαχείριση της εκπ. καθημερινότητας -> καταγραφή του **βαθμού που επηρέασε** η εμφάνιση διαφόρων επιπτώσεων που πιθανόν να υπάρχουν στην επίδοση των παιδιών, στην εμπλοκή των γονέων αλλά και στην ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου που παράγουν οι εκπαιδευτικοί
 - Τρόποι αντιμετώπισης των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά & προτάσεις αντιμετώπισης τους -> καταγραφή της **συχνότητας εμφάνισης** των πρακτικών αντιμετώπισης που επιστρατεύουν σε επίπεδο σχολικής μονάδας, προκειμένου να μειώσουν κάποιες από τις αρνητικές επιδράσεις της οικονομικής κρίσης.

Εργαλείο συλλογής δεδομένων (2)

- Συγκεκριμένα ο τρόπος μέτρησης ήταν:
- Ποσοτική αποτύπωση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης
 - α) στα παιδιά -> Ναι ή Όχι, ή Δεν το έχω παρατηρήσει -> καταγραφή αριθμητικού μεγέθους
 - β) στη σχολική μονάδα -> 5βάθμια κλίμακα τύπου Likert με το 1 να απαντά στο «Καθόλου» και το 5 στο «Πάρα πολύ» καθώς και ερωτήσεις ανοιχτού τύπου
- Εκτιμήσεις για τις επιπτώσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία ->
5βάθμια κλίμακα τύπου Likert με το 1 να απαντά στο «Καθόλου» και το 5 στο «Πάρα πολύ» και ερωτήσεις ανοιχτού τύπου
- Τρόποι αντιμετώπισης των δυσκολιών -> 5βάθμια κλίμακα τύπου Likert με το 1 να απαντά στο «Καθόλου» και το 5 στο «Πάρα πολύ»

Διαδικασία

- Διάθεση του ερωτηματολογίου μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας <http://tocsin.uth.gr>
- Συμπλήρωσή του από τους/τις διευθυντές/ριες των σχολικών μονάδων
- Απώτερος στόχος ήταν η συλλογή επαρκούς αριθμού δεδομένων για την καλύτερη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων
- Έλεγχος των συμμετεχόντων με είσοδο στην ιστοσελίδα και εγγραφή τους με το email του σχολείου

Αποτελέσματα

Επιπτώσεις της κρίσης στα παιδιά

- Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν κυρίως προβλήματα σε:

- Σίτιση: 49.4%

- Ένδυση/Υπόδυση: 46.8%

- Παρακολούθηση σχολικών δραστηριοτήτων (π.χ. εκδρομές): 68%

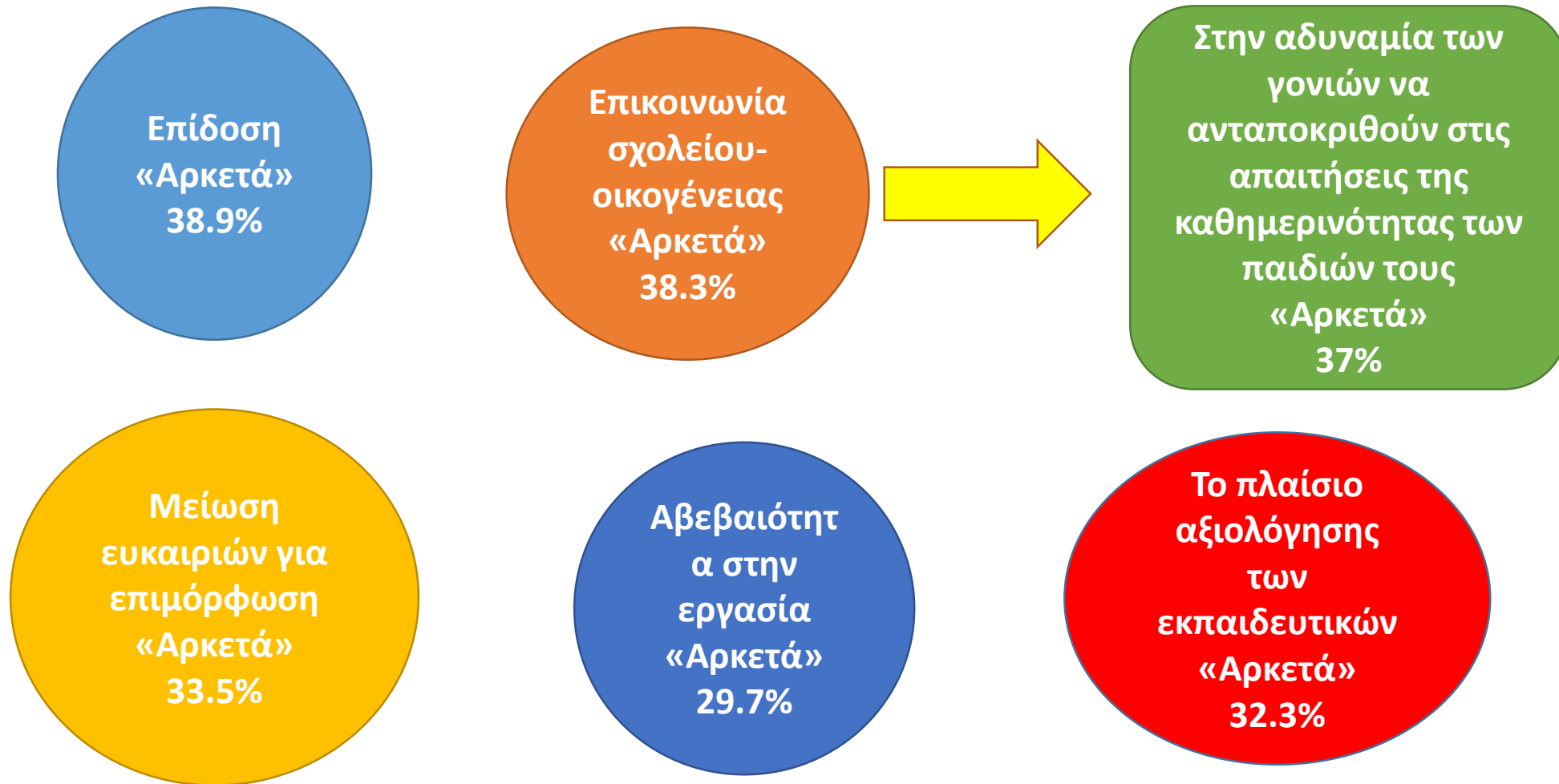
Μερικοί ενδεικτικοί αριθμοί...

		N	%
Παιδιά με σοβαρές οικονομικές δυσκολίες στην οικογένειά τους	Νηπιαγωγείο	529	9.3
	A,B,Γ Δημοτικού	1.470	9.7
Οικογένειες που αντιμετωπίζουν ζητήματα με την εργασία	Νηπιαγωγείο	1.123	19.7
	A,B,Γ Δημοτικού	2.247	14.9
Παιδιά με δυσκολίες να προμηθευτούν τα απαραίτητα τετράδια και σχολικά υλικά;	Νηπιαγωγείο	539	9.5
	A,B,Γ, Δημοτικού	1.123	7.4
Παιδιά που δεν έχουν τη δυνατότητα για στολές στις ανάλογες σχολικές γιορτές ή ανάγκες του σχολείου	Νηπιαγωγείο	675	11.9
	A,B,Γ Δημοτικό	1.275	8.5
Παιδιά που οικονομική αδυναμία από τους γονείς για εξωσχολικές δραστηριότητες όπως ζωγραφική, χορός, αθλήματα, ξένες γλώσσες κ.α.	Νηπιαγωγείο	520	9.1
	A,B, Γ Δημοτικού	1.576	10.4

Επιπτώσεις στη σχολική μονάδα

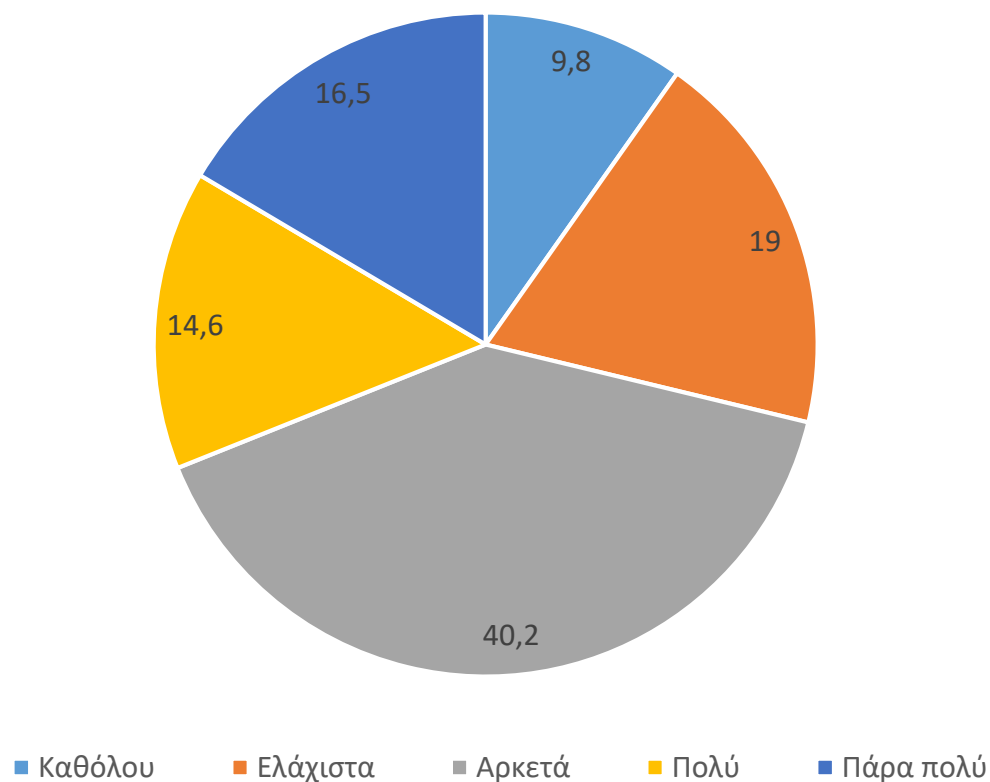
Καθόλου	Ελάχιστα	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Θέρμανση (54.7%)	Φύλαξη (29.7%)	Συντήρηση των χώρων (30.7%)	-	Λειτουργία του ολοήμερου (20.3%)
Καθαριότητα (42.1%)	Αναλώσιμα (π.χ. Χαρτί, μελάνια) (23.1%)	Εξοπλισμός, εποπτικά μέσα (26.6%)	-	
Μετακινήσεις παιδιών (31.6%)	Ασφάλεια των παιδιών στις κτηριακές εγκαταστάσεις (πχ. ζημιές στα σχολεία, κακοσυντηρημένες εγκαταστάσεις) (35.4%)		-	
Αύξηση του μαθητικού πληθυσμού (44%)			-	

Επιπτώσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία

Δράσεις αντιμετώπισης των προβλημάτων

Γίνονται στο σχολείο σας δράσεις αντιμετώπισης των δυσκολιών που έχουν προκύψει;

Ποιες δράσεις γίνονται;

1. Μείωση γραφικής ύλης & υλικών που απαιτούνταν από τους μαθητές και μαθήτριες	«Αρκετά» 36.7%
2. Προγράμματα συναισθηματικής υποστήριξης / ενδυνάμωσης των παιδιών	«Αρκετά» 26.6% «Πολύ» 23.7%
3. Συχνότερη επικοινωνία με το Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων – προσπάθεια κοινής εύρεσης λύσεων / προσπάθεια εύρεσης εργασίας για τους γονείς	«Αρκετά» 28.2%
4. Επικοινωνία – συνεργασία με άλλα σχολεία	«Αρκετά» 36.1%
5. Επικοινωνία – συνεργασία άλλους φορείς (Δήμος, Περιφέρεια, Κοινωνικό Παντοπωλείο, Εκκλησία, κλπ)	«Αρκετά» 35.1%

Συζήτηση

Συζήτηση

- Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα έχουν ξεκάθαρα **αρνητικό πρόσημο για όλους** τους εμπλεκόμενους της εκπαιδευτικής διαδικασίας (παιδιά, γονείς, εκπαιδευτικοί).
- Έτσι, επιβεβαιώνονται τα ευρήματα προηγούμενων μελετών (π.χ. Shafiq, 2010. Γαλανάκη, 2015β. Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNICEF, 2015. OECD, 2013)
- Οι επιπτώσεις στα παιδιά σχετίζονται τόσο με τις βασικές ανάγκες της σίτισης και της ένδυσης, όσο και με τη συμμετοχή τους στις σχολικές εκδομές και επισκέψεις.

Συζήτηση (2)

- Οι επιπτώσεις στα παιδιά αντανακλούν τις δυσκολίες της οικογένειας στην εύρεση εργασίας και συνεπώς στο μειωμένο εισόδημα. Με τη σειρά της οι οικογένεια περιορίζει ή/και στερεί τις εξωσχολικές δραστηριότητες του παιδιού και την αγορά σχολικών ειδών.
- Από την άλλη, τα σχολεία δεν μπορούν πλέον να υποστηρίξουν επαρκώς τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου, ενώ έρχονται και αντιμέτωπα με κτιριακά προβλήματα συντήρησης των χώρων και ανανέωσης του εξοπλισμού τους -> καλύπτουν όμως ακόμα τις βασικές ανάγκες θέρμανσης και καθαριότητας.
- Φαίνεται να υπάρχει ένα **κυκλικό μοτίβο αρνητικών επιπτώσεων, όπου η μία τροφοδοτεί και φορτίζει επιπλέον αρνητικά την άλλη με κυριότερο αποδέκτη το παιδί.**

Μπορεί να σπάσει ο κύκλος;

- Είναι αρκετά ενθαρρυντικό ότι **τουλάχιστον το 1/3 των σχολικών μονάδων του δείγματός μας** δηλώνουν ότι κινητοποιούνται αναζητώντας τρόπους αντιμετώπισης, περίπου 1/3 ακόμη φαίνεται ότι κάνει κάποιες μικρές προσπάθειες ενεργοποίησης & 1/3 μάλλον κάνει πολύ περιορισμένες δράσεις
- Οι δράσεις τους αναφέρονται κυρίως στην **επικοινωνία & συνεργασία**, τόσο με άλλα σχολεία όσο και με άλλους τοπικούς φορείς
- Φαίνεται ότι η **ενεργοποίηση ενός δικτύου τοπικών φορέων** που μπορούν και προτίθενται να προσφέρουν **δημιουργώντας το αίσθημα μιας κοινότητας αλληλεγγύης** είναι ίσως ο μοναδικός παράγοντας που μπορεί να ενισχύσει την ανθεκτικότητα παιδιών, γονέων & εκπαιδευτικών **απέναντι στις καταστροφικές συνέπειες της κρίσης.**

Ευχαριστώ πολύ!

Επισκεφείτε μας!

<http://tocsin.uth.gr/el>

